

ØYSTEIN MORTEN

JAKTEN PÅ
SIGURD
JORSALFARE

*spartacus

DEL I

DE TO
HODESKALLENE

JEG VAR PÅ VEI TIL VANG i Valdres for å holde et foredrag på biblioteket der. Bibliotekaren fryktet det ikke ville komme noen. To dager tidligere hadde en afrikansk asylsøker drept tre personer på en buss oppe på fjellet mellom Årdal og Vang. Ti år tidligere hadde en bussjåfør fra Vang blitt drept av en asylsøker på den samme bussruten.

Asylmottaket i Vang lå rett ved biblioteket.

«Stemningen er trykket,» sa bibliotekaren i telefonen. «Asylsøkerne pleier å være her, men nå kommer de ikke, og nesten ingen andre heller, de tror vel asylsøkerne er her, og vet ikke helt hvordan de skal forholde seg til dem.»

Det så mørkt ut for foredraget mitt. Det var basert på den forrige boken min og hadde samme tittel: «Jakten på Olav den hellige». Biblioteket i Vang hadde gitt det en annen tittel i sin forhåndsreklame: «Olav den hellige. Sin tids bin Laden?» Bibliotekaren forklarte at de fikk ekstra bevilgninger fra fylkeskommunen om de arrangerte debatt. Derfor passet den tittelen så bra. «Er det ok for deg?» Jeg hadde ikke nektet, var bare glad for de oppdragene jeg kunne få.

Jeg kjørte alene i bil oppover Valdres denne mørke høstkvelen. Alt virket så tungt og dystert. Der bussene stoppet, var det satt ut fakler, de brant i mørket og pekte mot det tragiske som hadde hendt på fjellet; en buss ble stående i skumringen, en mann fra Sudan hadde stukket

ned sjåføren med kniv, så de to eneste passasjerene; en 53 år gammel hjelpepleier fra Gøteborg og en 19 år gammel jente fra Årdal. Etterpå vandret han frem og tilbake som en skygge bak fuktige vinduer. Biler stoppet, noen gikk ut, de trodde det hadde vært en trafikkulykke, kom seg inn i bussen og så en av de døde. Afrikaneren hadde satt seg. En kvinne snudde seg mot ham, spurte hvordan han hadde det. Han løftet den blodige kniven til svar. De kom seg ut igjen. Som i en scene fra en skrekkfilm.

Jeg var på vei til biblioteket for å fortelle om en konge som levde for 1000 år siden, om hans grusomheter, om volden og terroren, som kanskje minnet om Osama bin Laden. «Servering av kaffe og småkaker. Vel møtt!»

Jeg forventet ingen. Det kom 14.

Jeg fortalte om funnet av Olav den helliges skinneben, om hans herjinger i England, den grusomme volden, hans terrorregime i Norge, Stiklestad og hvordan mytene om den hellige kongen var blitt laget i hundreårene etter 1030, og hvorfor disse neppe hadde mye å gjøre med den historiske sannheten om Olav Haraldsson.

Mens jeg snakket tok en mørkhudet mann plass helt bakerst i lokalet.

Olav og bin Laden? Begge er de martyrer; krigere som ofret seg for troen. Begge mente samfunnet skulle styres av en streng religiøs lov; Olav innførte kristenretten, Osama kjempet for sharia-lovene. Begge bygget opp en hær med enorme private rikdommer. Osama var blitt rik gjennom forretningsvirksomhet, Olav gjennom utpressing og plyndringer i England og på kontinentet.

Var Olav den hellige ond? Det ble mye diskusjon om dette. Det ble sagt at han tilhørte en helt annen kultur, at krig og vold var det vanlige den gangen, det fantes ingen stat, intet politi; Olav kunne ikke dømmes med vår tids idealer. Men hva med bin Laden, kom ikke også han fra en helt annen kultur, med andre idealer og forutsetninger? Skulle vi frikjenne ham av den grunn?

Kan vold og ondskap forklares med kultur? Spørsmålet hang i luften. Jeg skuet utover den lille forsamlingen og møtte blikket til den enslige

mørkhudede bakerst i lokalet. Det føltes så sterkt å møte blikket hans akkurat da. Sekundet etterpå skjønnte jeg hvorfor. Jeg hadde koblet ham til vold og ondskap på grunn av hudfargen. Jeg skammet meg. Og ingen kunne gi svar på spørsmålet.

Jeg fortalte videre om mitt arbeid med Sigurd Jorsalfare. At jeg hadde funnet nye opplysninger om ferden hans til Jerusalem på begynnelsen av 1100-tallet. At jeg skrev en helt ny historie, også om denne kongen.

Jeg fortalte at vi hadde tatt ut hodeskallen hans fra Akershus festning.

En omtrent 50 år gammel dame rakk opp hånden. Etterpå ble jeg fortalt at hun het Elisabeth, kom fra Tyskland og var katolikk.

«Hva er vitsen?» spurte hun, litt gebrokkent. «Hvorfor kan ikke disse kongene, som har blitt gravlagt av den katolske kirken, få ligge i fred? Hvorfor skal vi lage nye historier om dem nå, 1000 år etterpå?»

Jeg bet meg i leppa, ble stående og tenke. Kvinnen så spørrende på meg. Hun tok ordet igjen:

«Jeg mener, hva er det du vil med det du skriver? Hva er budskapet ditt?»

«Jeg har fundert mye på det,» sa jeg. «Om jeg har noe viktig å fortelle, eller om arbeidet mitt er meningsløst. Kan kunnskap om Olav den hellige og Sigurd Jorsalfare forandre livene våre i dag?»

Ingen svarte. Jeg helte vann i glasset og tok en stor slurk.

«På en måte lever begge fremdeles,» fortsatte jeg. «Bevisstheten om disse kongene er en del av kulturen vår. Når jeg taster inn Sigurd Jorsalfare i Google, hva dukker opp da?»

Taushet.

«Anders Behring Breivik,» svarte jeg. «Bildet hans slår imot meg som en forbannelse. Sigurd Jorsalfare var navnet Breivik brukte på Internett, hans alias. Og dersom han ble regent i Norge, skulle han ta navnet Sigurd Jorsalfare II. Den tradisjonelle historien om kongen som reiste til Jerusalem og sloss mot muslimene, er som skreddersydd for hans fortellinger og teorier.»

Jeg så utover de 15 lyttende og spurte:

«Og hvem var det som skrev den tradisjonelle historien om Sigurd Jorsalfare?»

«Snorre?» kom det nølende fra salen.

«Ja. Islendingen Snorre Sturlusson. I kongesagaene. For Snorre var det naturlig at Sigurd på begynnelsen av 1100-tallet ville reise til Jerusalem og slåss mot hedningene. Men hva slags verden er det den norske kongen møter langs kystene av Europa og i Midtøsten? Snorre er nær taus om dette. Alt sentrerer rundt de norske heltenes ærerike slag, der de slakter ned mengder av fremmede. Fremmede som deles i to: hedninger og blåmenn, der sistnevnte er mørkhudete afrikanere.»

«Jeg vil skrive en helt ny historie om Sigurd Jorsalfare,» sa jeg.

«Men er det nødvendig å ta opp skjelettet hans for å få det til?» var det en som spurte.

«Kanskje ikke,» svarte jeg. «Men i dag er det utrolig hva man kan finne ut gjennom å granske levningene av en person. Og på hodeskallen til Sigurd Jorsalfare er det spor etter en skade som kanskje kan gi oss et helt nytt syn på livet hans.»

«Hva slags skade da?» spurte en av tilhørerne.

«En hjerneskada,» svarte jeg.

Jeg kikket mot den tyske kvinnen. Hun smilte. En mann rakk hånden i været.

«Har du fått med deg at borgermesteren i Sidon, den byen i dagens Libanon som Sigurd Jorsalfare skal ha erobret, har gått ut og sagt at kong Harald bør be om unnskyldning for det som skjedde den gangen?»

«Nei,» svarte jeg. «Er det sant?»

«Ja, jeg leste om det i en avis. Det kunne vært spennende å se hva kongen ville svare på noe slikt,» sa mannen.

«Først bør vi kanskje prøve å finne ut hva som egentlig skjedde under Sigurds ferd til Jerusalem, Sidon og Konstantinopel i 1111,» sa jeg.

ÉN MÅNED TIDLIGERE. 2. OKTOBER 2013. AKERSHUS SLOTT / RIKSHOSPITALET

Regnet pisket mot frontruta, det grå skydekket lå lavt mellom de skogkledde dalsidene. Jeg kjørte mot Oslo.

I over et år hadde professor i anatomi Per Holck og jeg arbeidet med tillatelsene vi trengte for å ta ut hodeskallen til Sigurd Jorsalfare fra Akershus slott. Nå hadde endelig den statlige skjelettkomiteen sagt ja. Det samme hadde Kulturhistorisk museum, Riksantikvaren, Slottet og Forsvarsbygg. Sistnevnte skulle til og med betale gildet og stilte med håndverkere.

Klokken ett skulle vi møtes ved kongefamiliens gravmausoleum, i kjelleren under slottskirken på Akershus, der hodeskallen var lagt til hvile i en nisje i veggen.

Jeg parkerte ved Oslo S. Klokken var tjue minutter på ett, jeg småløp bortover til Kvadraturen, gikk gjennom den nederste porten til festningen, kikket oppover mot det gamle slottet. Den bratte bakken med brostein gjorde at jeg var andpusten da jeg kom opp til slottets ytre mur og ringte på. Det spraket i en høyttaler.

«Hallo?» lød det fra en metallisk stemme.

Jeg kikket opp på kameraet jeg visste sendte til slottets kontor. Usikker på hva jeg skulle si.

«Ehe, ja, det er Øystein Morten her.»

«Ok. Bare dytt på døra,» sa stemmen.

Jeg var inne i borggården. Ingen mennesker. Jeg krysset den og gikk inn i kirken, fant trappen ned til kjelleren. Jeg vet ikke hva jeg hadde ventet meg, i hvert fall ikke dette: Ved steinmonumentet til Sigurds hodeskalle, i halvmørket nede i kjelleren, stod et bord med en hvit duk, to lys og en bibel. Rundt bordet tre personer: garnisonspresten ved Akershus og to stabsprester. Jeg håndhilste. Det var ingen andre der nede. Klokken var ti minutter på ett.

«Er det du som er håndverkeren?» spurte garnisonspresten.

«Nei. Religionshistoriker,» sa jeg. «Jeg jobber sammen med Per Holck.»

«Dere tenker å ha et ritual?» spurte jeg.

«Ja, det blir en liten bønn, vi tenner noen lys og leser en tekst fra Bibelen. Ikke noe annet,» sa garnisonspresten.

En eldre mann kom ruslende mot oss fra den andre siden av kjelleren, ut av mørket, litt lut, vandrende med hendene på ryggen. Konservatoren på Akershus, Harald Moberg. Jeg gikk noen skritt mot ham, rakte frem hånden. Han så undrende på meg og kikket på hånden min, før han tok den forsiktig.

«Ja, jeg er Øystein Morten.»

«Harald Moberg.» Konservatoren smilte fraværende og gikk videre bort til prestene.

Garnisonspresten stod og bladde i en bibel, kledd i en slags kamouflasjeuniform. Han kikket opp på konservator Moberg.

«Jeg er litt usikker på hva man leser ved en slik anledning,» sa han. «Det er ikke så ofte man gjør noe slikt.»

Moberg kikket bort på gravmonumentet, den store steinen i veggen, utformet av arkitekten Arnstein Arneberg. Noen hadde løsnet den på forhånd, den stod litt ut fra veggen. Moberg kremtet forsiktig, snudde seg og kikket på steinen, vendte seg mot feltprosten igjen:

«Kanskje bibelstedet der man oppsøker Jesu grav, steinen er dyttet til side og graven blir funnet tom, kunne passe?» sa han.

«Jeg har tenkt på det samme,» svarte presten.

Det høortes østeuropeiske stemmer fra trappen. Tre håndverkere kom gående, sammen med dem var en nordmann, tydeligvis en bygningsansvarlig, som begynte å snakke med Moberg. En pall og noen planker ble lagt foran steinen. Kommandanten på Akershus kom sammen med noen militære vakter, han gikk rundt og hilste på alle sammen, tok meg i hånden og smilte. Klokken var litt over ett da den 71 år gamle professor Per Holck kom ned trappen med en stresskoffert, hilste på Moberg, nikket til meg og pakket ut noe måleutstyr.

«Jeg må måle luftfuktigheten i nisjen straks steinen er ute,» sa han lavt.

Konservator Moberg hevet stemmen:

«Nå er det slik at Sigurd Jorsalfare opprinnelig ble begravet i

Hallvardskirken i 1130. Men det ble også begravet tre andre konger i veggen i den kirken.» Han rensket stemmen. Det var tydelig at han hadde forberedt en slags tale.

«Så dersom. Dersom. Det skulle. Skulle vise seg at dette ikke er Sigurd Jorsalfare, så er muligheten stor for at det er en av de tre andre kongene det dreier seg om,» fortsatte han.

«Hvem er de andre?» ble det spurt.

«La meg se,» sa Moberg. «Det var Inge Krokrygg og Håkon Unge, og så, det var, la meg tenke litt ...»

«Magnus Blinde,» sa jeg.

«Magnus Blinde,» sa Moberg.

«Vi bør også si noen ord om at dette skal gjøres med verdighet,» fortsatte han. «Jeg har fått spørsmål om filming av denne seansen. Det har jeg bestemt sagt nei til. Jeg har snakket med både kommandanten og presten om dette, og de er enige med meg. Både Holck og jeg vil ta bilder til dokumentasjon, men utover dette ber jeg dere ta hensyn.»

Moberg nikket mot prestene. Stearinlysene på bordet ble tent. Garnisonspresten skuet ut over de tolv personene som stod forventningsfulle i det svake lyset, i en halvsirkel rundt steinen i veggen.

«Da denne kongen ble begravet i middelalderen, var gravfreden særdeles viktig, ja noe som ble holdt hellig. Tanken den gangen var at alle skulle ligge i fred frem til ett bestemt tidspunkt. Da skulle vi vekkes opp igjen, alle sammen helt samtidig. Nå har tidene forandret seg, og vi mangler den teologiske overbygningen rundt dette. Likevel, vi ser det fremdeles som viktig å holde gravfreden. Nå er det altså en grav vi likevel velger å røre ved. Bak meg er vi i ferd med å ta ut en stein. Det kan minne om scenen fra Bibelen der de kommer til Jesu grav og finner den tom. Åpningen av graven den gangen hadde et helt spesielt formål. Vårt formål i dag er litt annerledes. Men også vi søker sannheten. Nå er det den vitenskapelige sannheten om denne kongen det er snakk om. En sannhet vi ser det som viktig at kommer frem.»

De rundt meg foldet hendene, jeg gjorde det samme mens jeg stirret i gulvet. I stillhet lyttet vi til presten. Han ba en bønn og avsluttet med å si: «Og vi ber deg i dag også for de mennene som skal utføre åpningen

av denne graven. Vi ber deg om at de finner den sannheten de leter etter.»

Moberg tok ordet igjen:

«Jeg tror det var både riktig og viktig at vi har hatt en slik stund nå, før vi tar ut hodeskallen.» Så klappet han i hendene og sa:

«Da setter vi i gang.»

Håndverkerne rugget og dro i den store steinen, med spett og planker prøvde de å lirke den ut fra de store stagene den hang i, en møysommelig prosess. Til slutt hang steinen ytterst i stagene, de dyttet pallen innunder for å unngå at de ble bøyd, og støttet opp med planker foran, så steinen ikke skulle dette ned. Trolig veide den over 200 kilo.

«Tenk om hodeskallen ikke er der lenger?» var det noen som sa lavt bak meg, halvt på spøk. Holck hadde fortalt meg at forrige gang skallen ble tatt ut, i 1982, var det mugg på den, og at mugg i verste fall kunne ødelegge den totalt, slik at det nå bare var en haug med knokkelbiter igjen inne i nisjen.

Holck stod bak håndverkerne med måleapparatet, han ville undersøke luftfuktigheten og temperaturen inne i nisjen og måtte få en målestav på plass før den innestengte luften forsvant. Steinen var løs fra stagene, den vippet langsomt over, fire mann holdt den igjen. Holck la målestaven kjapt inn i det lille rommet i veggen, og holdt den litt der før han tok den ut igjen og stirret på en liten skjerm.

«46,7 prosent, det er bra,» sa han.

Mennene hadde steinen halvveis nede. Jeg gikk frem for å se. Hulrommet innenfor var mindre enn jeg trodde. Det stod en brun boks der, trolig laget av kobber. Arbeiderne la steinen flatt ned på pallen.

«Skal du eller jeg ta den ut?» Moberg kikket spørrende bort på Holck.

«Jeg kan gjøre det,» sa Holck og bøyde seg mot nisjen.

* * *

Jeg sitter noen timer senere og prøver å rekonstruere det som skjedde. Egentlig hadde jeg tenkt å ta opp alt sammen med diktafonen og filme i skjul med mobiltelefonen. Men da jeg stod der med presterne, kommandanten og Moberg, det ble snakket om gravfreden og absolutt ingen filming, vi ba og alt var så dirrende høytidelig, turte jeg ingen av delene. Det vil si, jeg filmet litt; akkurat da den brune boksen med skallen ble løftet ut og lokket åpnet.

Jeg spiller av opptaket; ser begge de to eldre herrene bøye seg inn mot nisjen, Holck løfter ut boksen, setter den forsiktig ned og tar av lokket. De mumler noe seg imellom, jeg hører ikke hva, og filmen slutter. Det føltes som folk bak meg stirret, at det var respektløst, at jeg misbrukte situasjonen. Jeg turte ikke mer.

Jeg sluttet å filme, gikk frem og kikket ned i boksen, så toppen av en skalle. Den virket så liten. Holck lukket hånden rundt skallen og løftet den i været. Underkjeven manglet.

«Jeg tror jeg vil benytte muligheten til å fortelle litt om denne hodeskallen og kongen, mens vi har ham her,» sa Holck. «Hvis dere ser på området rundt nesebenet,» fortsatte han og pekte, «ser dere hvor mye hele dette ansiktet har vært vridd mot høyre. Og her,» Holck holdt fingeren oppe til venstre på pannen, «er det et hakk, et klart spor etter at han har fått seg et hardt slag av en ganske skarp gjenstand. Og han var jo ikke helt god i hodet, stakkar, denne kongen, han skal ha hatt store sinnsforvirringer og problemer,» sa Holck.

Sagaene omtalte Sigurd Jorsalfare som tidvis både forvirret og gal.

Kommandanten og de andre lyttet til Holck i stillhet. Hvordan hørte dette sammen med den gravfreden Moberg hadde snakket om?

Foreløpig kunne vi ikke være sikre på at skallen virkelig hadde tilhørt Sigurd Jorsalfare heller. Hva skulle de gjøre på Akershus, med nisjen, monumentet til Arneberg og alt sammen, dersom dette ikke var ham? Hva med gravfreden da? Den ukjente hodeskallens grav, hvor skulle den være? Neppe sammen med de kongelige på Akershus. Det Holck og jeg skulle gjøre, var å riste så mye informasjon som mulig ut av denne skallen.

Holck la den ned i silkepapiret på innsiden av en hvit boks i papp,

prydet med logoen til Finn Schøll. Jeg tok den gamle kobberboksen «kongen» hadde ligget i under armen. Vi var klare. Sigurd Jorsalfare skulle til Rikshospitalet.

Moberg la en hånd forsiktig på skulderen til Holck.

«Jeg har bestilt bil til deg. Denne gangen blir det ikke noen annen form for transport,» sa han, liksom mumlende.

«Du er redd for at jeg skal ta trikken igjen,» sa Holck. Forrige gang han hadde hentet ut hodeskaller fra slottskjelleren, Håkon V Magnusson og hans kone Eufemia, hadde Holck tatt skallene i en bærepose og tatt trikken opp til Rikshospitalet, attpåtil sammen med en journalist fra *Aftenposten*, noe som hadde falt folkene på Akershus tungt for brystet.

Vi gikk ut av festningen med hver vår boks under armen. Utenfor stod det en svart kongelig kortesjebil, med en sjåfør i uniform ved siden av.

«Jaså, du kommer selv i dag,» sa Moberg til sjåføren.

«Ja, dette er et ærerikt oppdrag,» svarte han. Holck og jeg satte oss i baksetet med hodeskallen mellom oss. Inne i Kvadraturen møtte vi en kortesje med noe vi ble fortalt var den nederlandske kongen.

«Nå blir det et kongelig møte her,» sa sjåføren.

På vei oppover til Rikshospitalet ringte en som hadde ønsket å filme seansen. Det var Holck som svarte: «Nei, Moberg tillater ingen filming av hodeskallen. Nei, heller ikke på Rikshospitalet. Dessverre, det er ingenting vi kan gjøre med det,» sa Holck. «Du må i tilfelle høre med kommandanten på Akershus eller Kulturhistorisk museum, som kanskje eier denne skallen.» Han lyttet litt. «Prøv det,» sa han og la på.

«Får han ikke filme skallen i det hele tatt?» spurte jeg.

«Nei. Moberg sier nei, og vi må holde oss inne med ham.»

«Hvorfor er han så redd for denne filmingen?»

«Jeg tror han er redd for at dette ikke er Sigurd Jorsalfare, og derfor vil han ikke ha en masse oppmerksomhet som kan skade anseelsen til Akershus.»

På Holcks kontor på Rikshospitalet tok vi hodeskallen ut av esken. Jeg gransket den og grep meg selv i å riste på hodet mens jeg holdt

kraniet mellom hendene; kanskje tilhørte det kongen som reiste på jerusalemsferd på begynnelsen av 1100-tallet.

Holck ringte sykehusavdelingen. «Ja, Holck her, du, jeg skulle fått tatt røntgen og CT av denne hodeskallen, er det mulig at vi kan snike oss inn med en gang?»

Med skallen tilbake i esken, plassert under Holcks høyre arm, gikk vi over en innebygget bro, over til selve sykehuset og bort til røntgenavdelingen. Holck pakket ut skallen og plasserte den i apparatet. På skjermen stod det: *Pasient. Sigurd Jorsalfare*. Det ble tatt bilder fra flere vinkler før vi tok Sigurd med oss videre. På avdelingen for CT-undersøkelser lå to pasienter i hver sin seng, med fraværende blikk og ansikter preget av smerte.

Til slutt ble det vår tur. Holck gikk inn i det innerste rommet og la skallen på benken der pasienten skulle ligge. Trommelen startet; lag på lag ble skannet. Et fantastisk skarpt bilde dukket opp på en skjerm; vi kunne snu og vende det i alle retninger. Og vi zoomet oss innover, til hver minste krik og krok av skallens indre. Som om vi dykket nedover i et mysterium.